

Kooperativni odnosi na podravskom selu danas i sutra

I. Kooperativni odnosi ukorjenjavaju se na podravskom selu paralelno i istovremeno s razvojem zadrugarstva. Zadrugarstvo je, pak, dio svjetskog zadrugnog pokreta, koji prve svoje formalne organizacione oblike dobiva u zadrugama formiranim početkom ovog stoljeća na podravskom tlu. Kooperativizam pored svoje osnovne funkcije, koja se sastoji u promjeni društveno-ekonomskih odnosa, ima i drugi karakter, koji se sastoji u borbi za bolje i humanije odnose u reprodukciji i društvu. Iz toga proističe i složenost kooperativnih odnosa od samog njihovog početka. U zadrugarstvu i kooperativnim odnosima toga vremena u velikoj mjeri nazire se interes seljačkog sloja u borbi za svojim što je moguće boljim položajem u razvoju kapitalističke društveno-ekonomske formacije. Unatoč svemu, zadrugarstvo iz početka 20-tog stoljeća dalo je pečat razvoju društveno-ekonomskih odnosa, razviku i primjeni suvremenije tehnologije u poljoprivrednoj proizvodnji i razvoju proizvodnih odnosa.

Broj zadrugnih organizacija kao i brojnost članstva u njima varira prema političkom stanju vladajućeg režima koji podržava ili sputava rad zadrugnih organizacija. Stoga postaje jasna činjenica da su se zadrugne organizacije prije I svjetskog rata lako i jednostavno formirale, da bi isto tako brzo prestajale s radom.

U vremenu između dva rata politička situacija, uz ekonomsku, slabo je naklonjena razvoju zadrugarstva i kooperativnih odnosa u poljoprivrednoj proizvodnji.

Kako je zadrugni pokret kod nas dio svjetskog zadrugnog pokreta to je i neminovno da nosi neke zajedničke karakteristike.

Te karakteristike sadržane su u temeljnim načelima rada zadrugnih organizacija, a ukratko usmjerene su na razvoj robno-novčanih odnosa u proizvodnji, uvođenje nove tehnologije, na racionalizaciju proizvodnje i življenja itd. Koliko god je u radu zadrugnih organizacija kao temeljno načelo rada postavljena borba

protiv raznih oblika manipulacije seljaštvom u vrijeme razvoja kapitalističke društveno-ekonomske formacije, zadrugne organizacije ipak postaju objektom interesa i manipulacije. Ovo je posebno izraženo od strane novčarskih zavoda i banaka. Zadrugna organizacija toga vremena, u poznatim nam društveno-ekonomskim odnosima, okuplja pretežno bogatije, ekonomski jače poljoprivrednike, dok veći dio siromašnijih poljoprivrednika ostaje izvan zadruga. Time, a i razvojem robno-novčanih odnosa u proizvodnji pospješuje se daljna ekonomska diferencijacija seoskih domaćinstava.

Unatoč nekim negativnim karakteristikama u radu zadrugnih organizacija postoji velik broj korisnih i pozitivnih elemenata u smislu razvoja proizvodnje, tehnologije, inovacija, robnosti proizvodnje, razvoja društveno-ekonomskih odnosa i općenito razvoja sela.

U periodu nakon II svjetskog rata prilazi se oživljavanju zadrugnih organizacija. Seljačke radne zadruga se nekoliko svojih radnih i organizacionih varijanti nisu dale tražena rješenja. U seljačku radnu zadrugu ušli poljoprivrednici imaju poprilično pasivan stav prema radu zadruga, a ušla seoska sirotinja zbog niske produktivnosti ne ostvaruje dohodak za normalnu egzistenciju. Osnovni je nedostatak seljačkih radnih zadruga što se ulaže više nego je potrebno ljudskog rada, što ima za posljedicu nisku produktivnosti i nizak dohodak.

Nakon 1954. godine zadrugarstvo doživljava svoj procvat. Instrumenti privrednog sistema uz prirodne i društvene rezuse vrlo stimulativno djeluju na razvoj zadrugarstva i kooperativnih odnosa. Intenzivniji razvoj industrije, transfer radne snage iz poljoprivrede u nepoljoprivredne djelatnosti pridonosi razvoju tržišta poljoprivrednih proizvoda. Tržište, nadalje, utječe na promjenu namjene i karakter poljoprivrede u seljačkom domaćinstvu i dovodi do transformacije dominantno prirodne proizvodnje na robnu proizvodnju.

Kreditna politika zadruga kroz razne vidove kooperativnih odnosa (predujam, kontrahaža,

Kooperanti iz Koprivničkog Ivanca tjeraju stoku prema željezničkoj stanici u Koprivnici 1964. godine

avans i slično) potpomaže razvoj proizvodnje, njenu daljnju transformaciju, uvodi tehnološke novine i otvara procese osuvremenjivanja poljoprivredne proizvodnje. Kooperativni odnos toga vremena usmjeren je na traženje najpogodnijeg oblika suradnje s osnovnom intencijom i zadatkom: proizvesti što više na tržište.

Obuhvativši u svojem poslovanju proizvodnu, prometnu i financijsku sferu, zadruga postaje zaokružena i ekonomski dovoljno stabilna organizacija zadrugara, — postaje ekonomski, politički, kulturni i privredni centar sela. Unatoč profesionalizaciji dijela članova, kadrovske politike, ekonomske moći, zadruga si nije uspjela utrti neki ozbiljniji razvojni put. Razvoj zadružne organizacije limitiran je veličinom poslovnog područja, brojem članstva i nedostatkom kadrova. Investicioni zahvati svode se na uske, lokalističke interese, a realiziraju se u svim privrednim djelatnostima od formiranja malih ekonomija, tovilišta, strojnog parka, trgovačkih i ugostiteljskih radnji do malih industrijskih postrojenja.

Pojavljuje se i drugi, sociološki fenomen u vidu antagonizma interesa člana zadruge i radnika u zadrugi. Članu zadruga — zadrugaru, zadruga predstavlja poslovnog partnera u kojoj po osnovi članstva ostvaruje maksimum prava a ne prihvaća nikakav rizik. Radnik u zadružnoj organizaciji temelji svoju ekonomsku i socijalnu sigurnost na čvrstoj razvojnjoj politici.

Može se reći da je kolizija interesa ovih dviju kategorija postala jednom od smetnji daljnjeg razvoja zadrugarstva.

Daljnji procesi fuzije, integracije i koncentracije zadružnih organizacija posljedica su neriješenih ekonomskih, kadrovskih i razvojnih pitanja.

Integracioni procesi toga vremena nose karakteristike horizontalnog fizičkog spajanja uz pojavu fenomena odbojnosti prema vertikalnom povezivanju u pravcu industrije.

Relativno dugi vremenski period protekao je u traženju parcijalnih rješenja u razvoju zadružnih organizacija i formi rada. Završetkom integracionih procesa zadružnih organizacija 1972. god. započeo je novi period u razvoju kooperativnih odnosa.

Ostat će značajka iz toga proteklog perioda, što ne karakterizira sva područja u našoj zemlji, da suradnja društvenog i individualnog sektora nikad nije prekidana bez obzira na organizacione i organizacijske promjene.

Kooperativni odnosi sa svim, svojim modalitetima u proteklom vremenu predstavljali su sredstvo putem kojeg su se postupno mijenjale proizvodne karakteristike sela i društveno ekonomski odnosi u selu. Pomoću njih otvoreni su procesi prihvata i primjene višeg stupnja tehnologije, inovacija u poljoprivrednoj proizvodnji, podizanje razine robnosti pro-

Stoka iz kooperativne proizvodnje dovedena na ekonomiju Poljoprivredne zadruge Drnje 1960. godine

izvodnje, proizvodnost i uključivanja poljoprivrednika u podjelu rada, razvoja proizvodnih i društveno ekonomskih odnosa i procesa podružljavanja poljoprivredne proizvodnje. Razvijenost kooperativnih odnosa stoga je proporcionalna sa stupnjem razvoja svih elemenata produciranih kontinuitetom djelovanja i utjecaja na proizvodne i razvojne tokove sela.

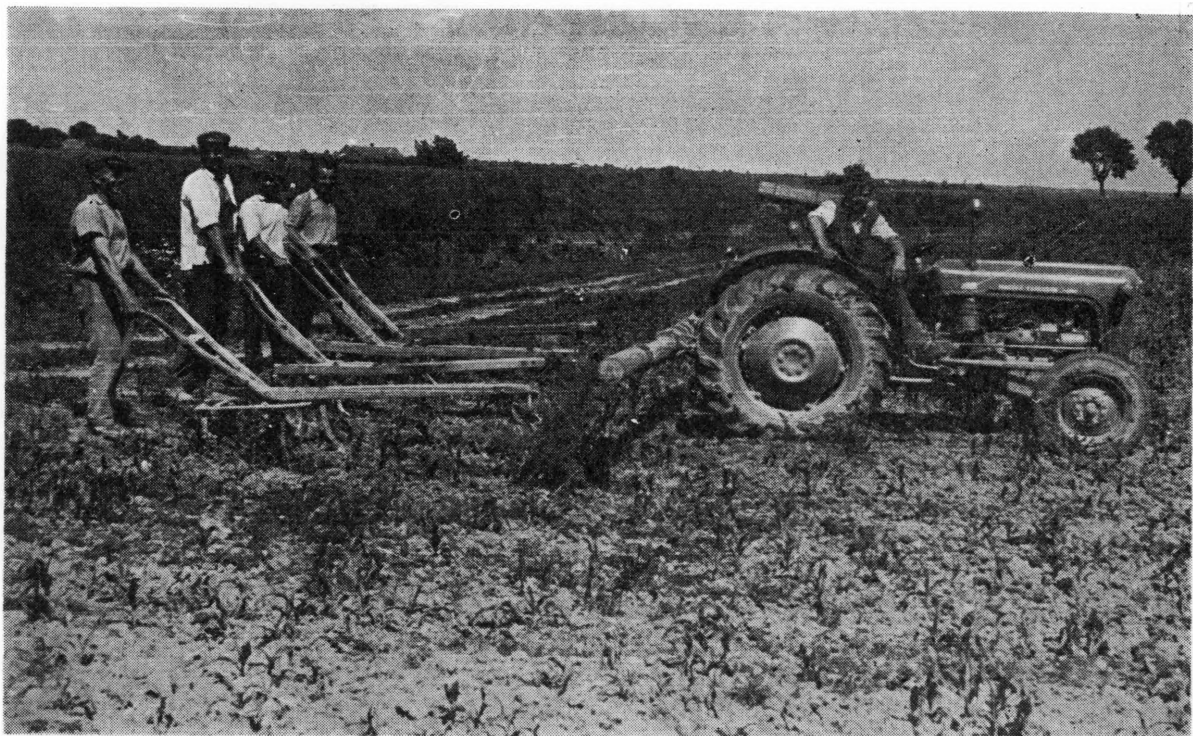
II. Kooperativni odnosi novijeg vremena, upravo poslije integracionog perioda iza 1972. god., doživljavaju značajne preinake i usmjerenja u proizvodnom i organizacionom smislu. Oni postaju komponenta zbližavanja interesa primarne proizvodnje, prerade i prometa. U takvoj konstelaciji odnosa i interesa kooperativni odnos doživljava značajne promjene u formi i sadržaju. Proizvodnja poljoprivrednih proizvoda u svrhu snabdijevanja tržišta i industrijskih preradbenih kapaciteta u zajedničkoj organizaciji, u istom sistemu, dobiva na međusobnoj poslovnoj povezanosti, a time i sigurnosti i dugoročnosti, programirana je, te otvara proces specijalizacije, primjene višeg stupnja tehnologije i kroz zajedničku politiku i poslovno ponašanje dobiva drugi smisao. To je organizirana proizvodnja pod poznatim uvjetima za poznatog kupca. Dakle, interno tržište u sklopu agroindustrijskog sistema »Podravke« pruža garanciju za razvoj poljoprivredne

proizvodnje i proizvodnih odnosa unutar toga sistema ili izvan sistema pod sličnim uvjetima. Odnose vrši se daljnja diferencijacija poljoprivrednih domaćinstava na proizvodnoj i ekonomskoj razini, omogućuje viši stupanj proizvodnosti rada, specijalizacije i sasvim nove proizvodne organizacije seljačkog poljoprivrednog gospodarstva.

Poljoprivrednici — kooperanti pak, s manjim dijelom uz primjenu starih modaliteta kooperativnog odnosa, pruženu su šansu iskoristiti diferencirajući se na nekoliko osnovnih poljoprivrednih proizvoda.

U podravskom selu dominantna stočarska proizvodnja dobila je svoje uporište u novoizgrađenim kapacitetima mesnog kompleksa »Podravke«, a što je kroz kooperativne odnose dovelo do značajnog porasta broja isporučenih oveda i svinja.¹

Povrtljarska proizvodnja se po tradiciji na podravskom selu organizirala i odvijala u obimu potreba domaćinstva s vrlo niskim stupnjem robnosti — postaje značajna u velikom broju domaćinstva dobivši svoju osnovicu u preradbenim kapacitetima OOŮ-a »Kalnik« ili u snabdijevanju objekata društvene prehrane i planiranu na tržištu za potrošnju u svježem stanju. Baš u povrtljarskoj proizvodnji kroz kooperativne odnose postigunt je značajan na-

Prvi koraci prema mehaniziranoj obradi podravskih oranica bili su teški. Na slici: novi traktor a stari plugovi na polju kod Đelekovca

predak u primjeni nove tehnologije, a time i njene produktivnosti i akumulativnosti.²

Ratarska je proizvodnja u okviru poljoprivrednog gospodarstva podređena dominantnijoj stočarskoj proizvodnji te se u pretežnom dijelu realizira unutar poljoprivrednog gospodarstva u stočarskoj proizvodnji, a namjenski proizvodni tržišni viškovi u mlinskoj industriji, tvornici stočne hrane, uljari ili pivovari. Na sadašnjoj razini stočarske proizvodnje u podravskom selu evidentan je i stalno prisutan manjak stočne hrane, koji se nadoknađuje iz drugih područja.³

Poseban značaj dobivaju neke zanemarene ili neafirmirane proizvodnje, kao voćarstvo, vinogradarstvo, proizvodnja sjemenske robe, ljekovitog bilja, proizvodi pčelarstva i kućne radinosti.⁴

Upravo zbog vrlo velikog broja proizvodnji i proizvoda iz takvih proizvodnji, postoji i egzistira velik broj modaliteta kooperativne poslovne suradnje, i to: od klasičnog oblika avansiranja i kontrahaže (novčanog ili naturalnog) do zajedničke proizvodnje ulaganja i raspodjele dohotka. Stoga i kooperativne odnose ovog trenutka možemo podijeliti na dvije osnovne kategorije — proizvodnu kooperaciju dakle, namjernu aktivnost u pravcu podizanja proizvod-

nje i dohotka, i tako zvanu »socijalnu kooperaciju«, ostavštinu i obavezu iz prošlih vremena na rješavanju socijalne problematike seljačkih domaćinstava. Već iz ovakve podjele moguće je nazrijeti stupanj proizvodnosti, robnosti, dohodovnosti i heterogenosti kooperanata po mnogim karakteristikama.⁵

Razvijenost kooperativnih odnosa nije adekvatna niti proporcionalna s brojem ugovora o kooperativnoj proizvodnji i njenim obujmom. Obujam kooperativne proizvodnje — brojnost kooperanata — govori o »popularnosti« određenog sistema rada u određenim uvjetima. Razvijenost kooperativnih odnosa karakterizira stupanj međusobne povezanosti u proizvodnoj, prometnoj i dohodovnoj sferi u fazi primarne proizvodnje i njen daljnji utjecaj u ostalim fazama daljnjeg tehnološkog procesa ili obrnuto; više faze prerade svojim kapacitetom i tehnologijom vrše utjecaj na kreaciju odnosa u prvoj fazi reprodukcije.⁶

Tako se usklađuju interesi s viših faza u jednoj reprocjelini iz čega rezultira usklađen, korektan poslovni odnos.

U kooperativnim odnosima po broju kooperanata dominira najviši vid — novčano ili naturalno avansiranje. Primjenjuje se u svim proizvodnjama, a karakterističan je za domaćinstva

s pretežno naturalnom proizvodnjom, dakle niskim stupnjem robnosti proizvodnje — za kategoriju takozvanih socijalnih kooperanata. U takvom ugovornom odnosu obaveza organizatora kooperativne proizvodnje se sastoji u osiguranju potrebnog repromaterijala i sredstava za proizvodnju kooperantu, a obaveza kooperanta je da u toku proizvodnje proizvede proizvod i isporuči ga organizatoru u ugovornoj količini, kvaliteti, roku i cijeni, a najčešće se ugovara tržišna cijena. Ovim oblikom kooperativne proizvodnje stimulira se robna proizvodnja, jer zapravo se usmjerava proizvodnja roba na tržište odnosno tržišnom interesu. Iako je ovaj vid kooperativnog odnosa obavio svoju funkciju usmjeravanja na tržište, prelazak sa čiste naturalne na koliko — toliko robnu proizvodnju u seljačkih domaćinstava, njega još uvijek podržava anarhično tržište s »tržnom cijenom« i tradicionalizam seljačke trgovine.

Poljoprivrednik termin cijene poistovjećuje s pojmom dohotka-profita, potaknut logikom da mu tržište daje cijenu, a prema tome i dohodak — profit (više ili manje novaca), ne razmatrajući drugu stranu medalje, uložena sredstva i lični rad u proizvod — robu.

Drugi od najobimnijih oblika kooperativnog odnosa po proizvodnji je takozvana poslovno — tehnička suradnja. Ovaj oblik je postavljen pod čvrstim i jakim utjecajem industrijske prerade. Usmjeren je na stvaranje i podizanje razine robnosti poljoprivrednog gospodarstva i njegove specijaliziranosti u proizvodnji određene vrste ili kategorije proizvoda. Redovito se primjenjuje u stočarskoj proizvodnji.

U proces proizvodnje uključeni su; organizator kooperacije kao organizator proizvodnje, tehnologije i dobavljač sredstava za proizvodnju, kooperant kao davalac proizvodnih objekata i usluživač i timaritelj stoke u procesu tova, Osiguravajući zavod kao osiguravatelj društvene imovine, Veterinarska stanica kao izvršilac usluga na preventivi i kurativi stoke, Veterinarski zavod kao institucija koja vrši kontrolu kvalitete materijala i usluga, Tvornica stočne hrane kao dobavljač stočne hrane i konačno klaonična industrija, za čiji se interes vrši proizvodnja. Nisu navedeni još proizvođač materijala za tov i banka kao dobavljač sredstava za investiciju za objekat i opremu, ako je izgrađeno kreditom banke, i dobavljač poslovnih interesa. Svaki od učesnika u proizvodnji dobiva naknadu po jedinici proizvoda za izvršen svoj dio usluga i uz međusobno utvrđene uvjete. Završetkom proizvodnog ciklusa, isporukom proizvoda mesnoj industriji vrši se obračun između partnera prema unaprijed utvrđenim odnosima. Ovim vidom kooperativnog odnosa postignut je visok stupanj robnosti poljoprivrednog gospodarstva te određeni stupanj specijalizacije.

Prilikom uvođenja ovog vida kooperativnog odnosa prije desetak godina smatran je konačnim i najsavršenijim rješenjem za sva vremena. Na ovom konceptu temeljen je sistem mini-farmi i drugih specijaliziranih proizvodnih jedinica na individualnom sektoru poljoprivrede.

Kad se uvodi ovaj vid kooperativnog odnosa poljoprivrednik ga je rado prihvaćao upravo iz razloga što mu ovaj vid proizvodnje pruža dopunsku zaradu uz dohodak od njegovog gospodarstva. Iskoristivši sav koristan prostor na gospodarstvu za stočarsku proizvodnju (tov teladi, junadi, svinja) iskoristio je dio na vlastitom gospodarstvu proizvedene stočne hrane; nezaposleni višak radne snage i ostvario kakvu — takvu, a na domaćinstvu uvijek dobrodošlu zaradu. Razvojem drugih djelatnosti i otvaranjem drugih mogućnosti zaposlenja, postupno napušta ovu proizvodnju i odlazi u za njega atraktivnije djelatnosti. Relativno mali broj individualnih poljoprivrednih gospodarstava mogao je u svojim okvirima osigurati visoku produktivnost u proizvodnji, a time i zadovoljavajući dohodak. Uzgred valja reći da bi proizvodnost u ovakvim odnosima trebala pratiti proizvodnost velikih farmskih sistema, da bi se osigurao zadovoljavajući dohodak individualnih poljoprivrednih gospodarstava. Drugi razlog opadanja broja ove vrste kooperanata je investiciona politika, kreditna politika primjena tehnoloških inovacija u proizvodnji, za što veći broj gospodarstava nije imao uvjeta ili interesa.

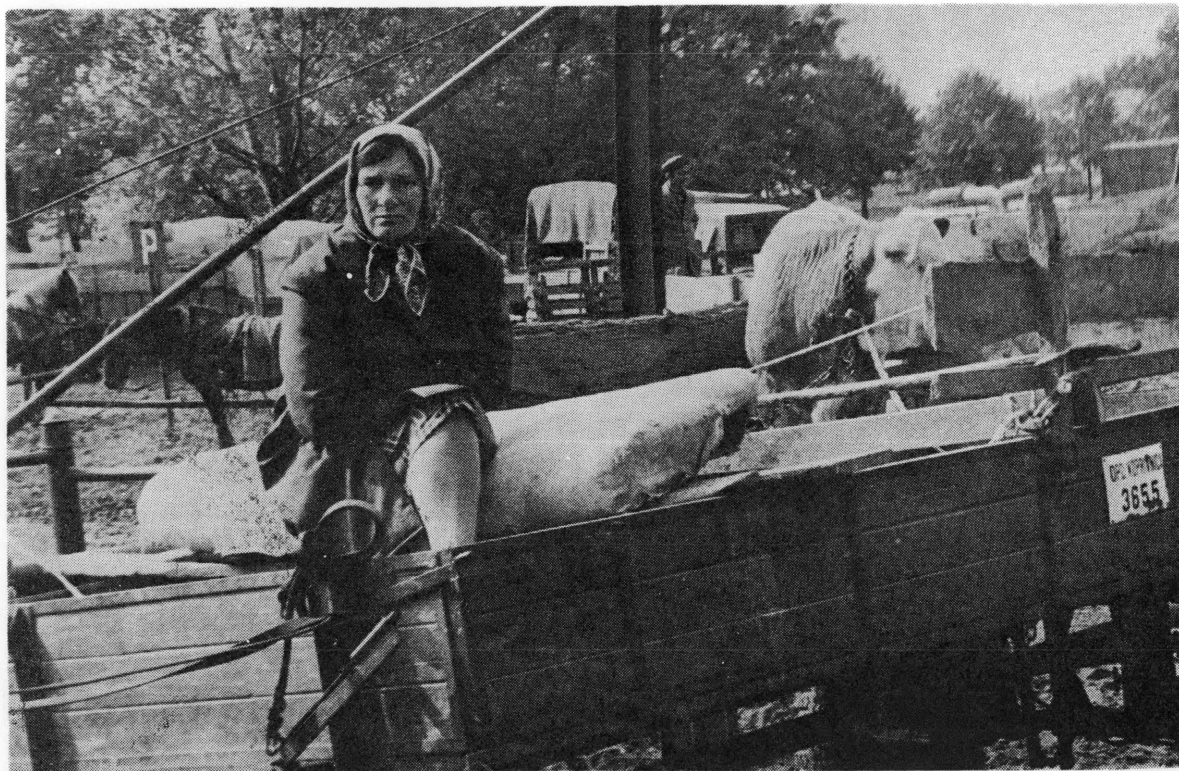
Ovaj vid kooperativnog odnosa najbrže i najobimnije se razvijao u prigradskim naseljima, da bi danas baš tu sasvim nestao, a postao dominantnijim u udaljenijim mjestima od Koprivnice. Njega najdrastičnije potiskuje deagrarijacija, migracija i transfer aktivne radne snage iz poljoprivredne u nepoljoprivredne djelatnosti.⁷

Što se zone utjecaja industrije na pojavu dnevnih migranata šire, to se krugovi kooperanata povlače na periferiju. To ipak ne znači da će ovaj vid kooperativnog odnosa već uskoro nestati-ostat će i dalje oblik trajnijeg poslovnog povezivanja, a perspektivno i oblik dohodovnog povezivanja.

Postojeći veći broj oblika kooperativne suradnje izvedenih iz prednjih dva, čiji su sadržaji u biti podređeni istim efektima u manjoj ili većoj mjeri, a nisu toliko eklatantni u traženju specifičnih efekata. Kroz kooperativne odnose podignuta je materijalna osnovica poljoprivrednih gospodarstava, podignuta kupovna moć, podignut tehnološki i proizvodni nivo, nivo robnosti i otvoren proces primjene tehnološko — tehničkih inovacija. Sam kooperativni odnos je ulazio u individualno poljoprivredno gospodarstvo kao inovacija preživljavajući period usvajanja, primjene i racionalizacije.

Upravo zahvaljujući kooperativnim odnosima kao sredstva preko kojeg se ostvaruju ciljevi socijalističkog položaja sela i razvoja proizvodno društveno — ekonomskih odnosa, selo je značajno izmijenilo svoja osnovna obilježja.

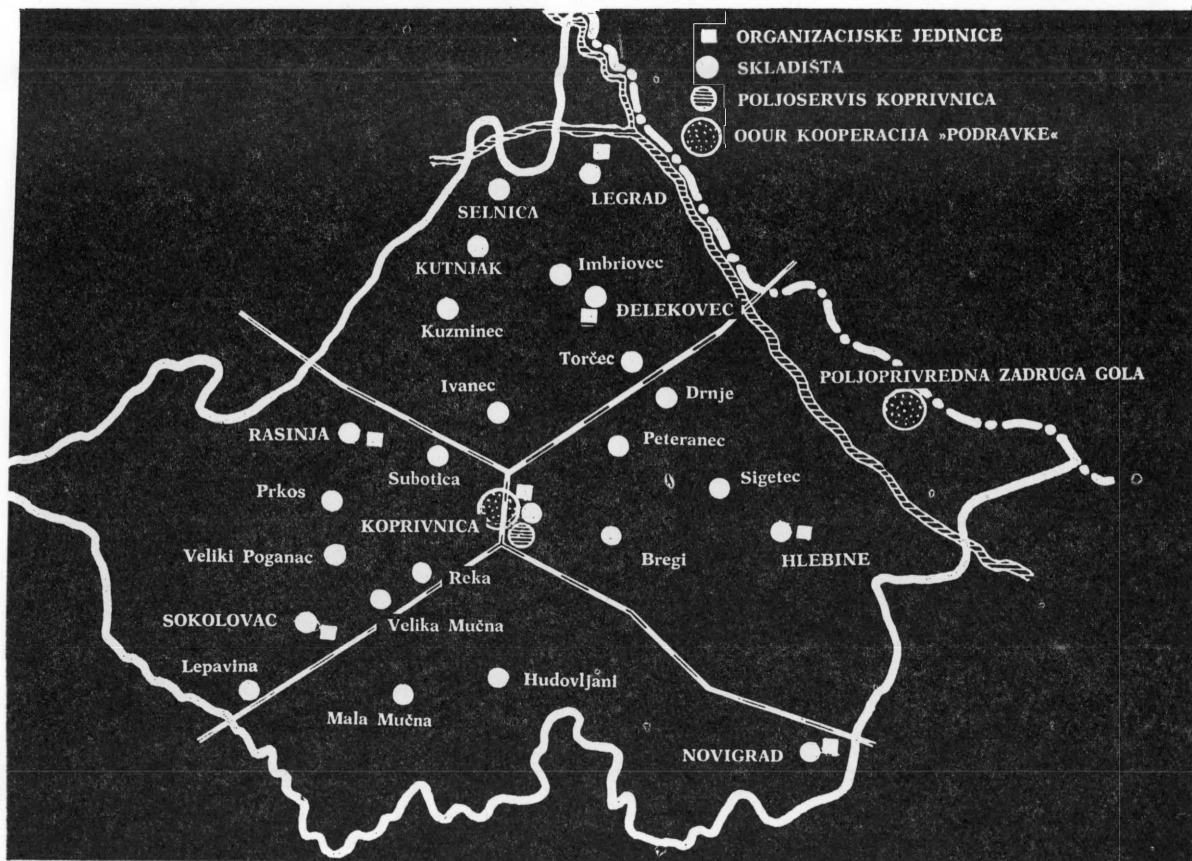
Citiramo Kardelja: »U svojoj praksi i oblasti socijalističkog preobražaja sela, mi se rukovodimo dvojakim neposrednim ciljevima: da postignemo ekonomski rezultat, višu proizvodnju i višu produktivnost rada i da održimo i učvrstimo stvarnu političku podršku seljačkih

Sajmište — tradicionalno mjesto razmjene dobara među poljoprivrednicima. Snimljeno u Koprivnici jednog ponedjeljka 1973. godine

Otkup pšenice u koprivničkom mlinu 1972. godine

Kartogram organizacijskih jedinica za kooperaciju na području općine Koprivnica

masa socijalističkim snagama, drugim riječima — da obezbjedimo političku stabilnost na selu. Ovo drugo je usko povezano s materijalnim i društvenim položajem seljaštva.»⁸

Bez svake sumnje već poodavno su ovi osnovni ciljevi socijalističkog preobražaja sela postignuti, no predstoje daljnji zadaci na organiziranom uključivanju poljoprivrednika u podjelu rada, a time i stvaranju uvjeta za njihovu ekonomsku i socijalnu sigurnost i ostvarivanjem prava i obaveza u samoupravnim socijalističkim društveno — ekonomskim odnosima.

Bez pretjeranog samozadovoljstva moguće je s punim pravom izvesti zaključak da su do sadašnjim kooperativnim odnosima (šturim, zakržljanim ili ne) stvoreni realni uvjeti za daljnji brži napredak u razvoju proizvodnih i društveno — ekonomskih odnosa na selu. Garancija za izvođenje ovakvih zaključaka leži prvenstveno u razvijenosti proizvodnih snaga i sredstava sela, u stručnoj i političkoj izgrađenosti kadrova koji će nove procese nositi, podržavati i usmjeravati, u stvorenom agroindustrijskom sistemu »Podravke« i u utvrđenim prav-

cima na rješavanju i jačanju akumulativne i reprodukcijske sposobnosti jugoslavenske privrede.

U takvom kompleksu treba gledati kooperativni odnos sutrašnjice. Klasični oblici kooperativnog odnosa s jasnom podređenošću isključivo tržišnim odnosima prepustit će svoje mjesto oblicima s dominantnim obilježjima dohodovnih odnosa. Dohodak kao temeljno nova kategorija našeg privrednog sistema (slično profitu u kapitalističkoj društveno ekonomskoj formaciji) postaje motiv proizvodnje, povezivanja, suradnje i samoupravnog odlučivanja. Iz toga proizlazi zajedništvo dohotka u sferi proizvodne i prometa — neophodnost uvjetovana tehno-ekonomskim povezivanjem faza društvene reprodukcije, pa su stoga dohodovni odnosi kreirani novčanom vrijednošću, ali samo u smislu razvoja društveno — ekonomskih odnosa, a definirani tehnoekonomskom ovisnošću faza na bazi zajedništva od ukupnog prihoda do dohotka i njegove raspodjele.

U ovakvim odnosima individualni poljoprivrednik-kooperant postaje učesnik u procesu društvene reprodukcije po osnovi svojeg učeš-

Plastenici se sve više uvode u povrtljarsku kooperativnu proizvodnju u Podravini

ća u stvaranju dohotka svih faza, njegova proizvodnja postaje dominantno robna, postaje društvena, a iz toga slijedi valorizacija privatnog vlasništva.

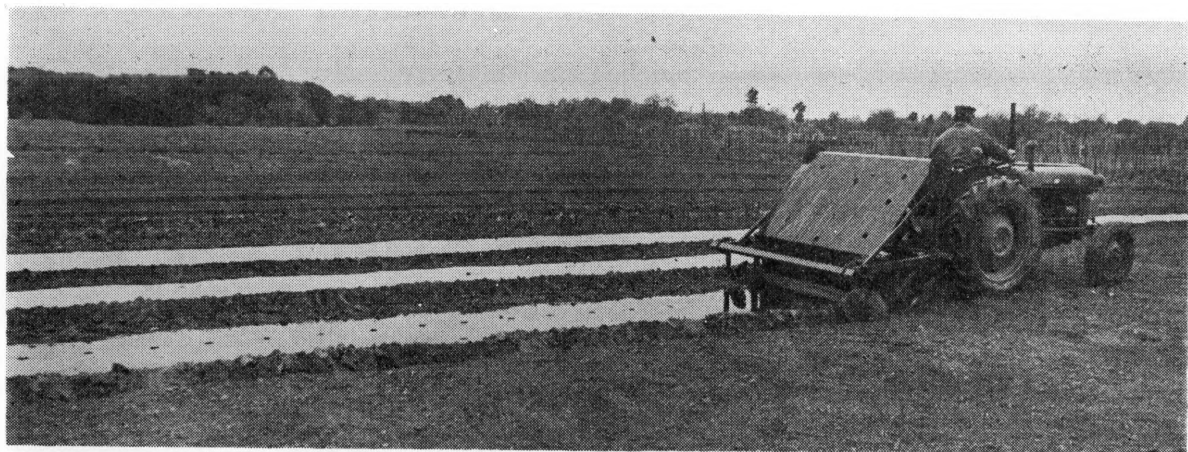
S individualnim sektorom poljoprivrede treba na našem području zbog mnogih razloga računati »da duge staze«.

Nakon donošenja Zakona o udruženom radu rasprave o suštinskim pitanjima udruživanja poljoprivrednika, kreacije o bitnim pitanjima uklapanja poljoprivrednika u nove proizvodne odnose podređene su raspravama o formalnim organizacionim oblicima. Postojale su dileme i razmišljanja oko zadružnih organizacija, osnovnih organizacija kooperanata, funkcionalnom ili teritorijalnom povezivanju, iznošeni nedostaci i prednosti.

Ipak, jedinstven je zaključak da je u dosadašnjoj organiziranosti i proizvodnoj heterogenosti za podravske prilike prihvatljiviji oblik teritorijalnog povezivanja poljoprivrednika u Osnovnu organizaciju kooperanata (OOK). OOK u formalnom smislu konstituira udruženi poljoprivrednici i radnici zaposleni u njoj. Smatramo da će se u takvoj organizaciji maksimalno iskoristiti sav proizvodni potencijal, poći stupanj racionalizacije proizvodnje kao te-

meljne osnove progresa, a uz rješenje proizvodnih i ekonomskih pitanja rješavati socijalna i druga problematika seoske sredine. Ova organizacija će kao zajednička proizvodno — ekonomska institucija doživjeti brzo svoju afirmaciju programskim rješavanjem nekih neriješenih organizacionih, proizvodnih i drugih problema. Ona je zamjenica za nekadašnje društveno-privredne subjekte i promotor novih društvenih kretanja. Dakle, na području Osnovne organizacije kooperanata uz jasne proizvodne programe, u svim do sada nedovoljno organiziranim privrednim djelatnostima, uz angažman svih činitelja, treba maksimalno iskoristiti sav proizvodni potencijal, a on je zaista velik.

U sadržaju rada Osnovne organizacije kooperanata neophodno je ugraditi prvenstveno instituciju samofinanciranja, samoupravljanja, sporazumijevanja i dogovaranja, planiranja, dohodovanja i raspodjele dohotka i daljnjeg proizvodnog i razvojnog usmjeravanja, naravski, ne zanemarujući društvene interese, interese sela, seoskog gospodarstva udruženog poljoprivrednog proizvođača. Kroz ovakve nove sadržaje svaka kategorija seoskog domaćinstva može se uključiti u suradnju i postaje akter društveno — ekonomskih zbivanja sela, a time

Polaganje plastične folije za kooperativnu proizvodnju povrća kod Koprivnice 1976.

se javlja nova situacija, koja sadrži dosta mogućnosti za daljnju transformaciju. Hipotetički se može razmotriti mogućnost daljnjih kretanja u individualnom sektoru i njegove transformacije u jačanju manjeg broja čistih poljoprivrednih gospodarstava, čistih robnih proizvođača, u specijalizaciji mješovitih domaćinstava na »finijim« vrstama proizvoda, u rješavanju problema staračkih i dijela mješovitih kroz racionalnije korištenje njihovih proizvodnih kapaciteta u udruženom sektoru poljoprivrede i konačno, odstupanjem poljoprivrednih površina i stvaranjem proizvodnih objekata društvene poljoprivrede.⁹

Logičnim slijedom proizlazi da je udruživanje poljoprivrednika dugotrajniji proces i da kroz organizaciju formu Osnovne organizacije kooperanata treba proces transformacije sela značajnije produbiti. Istovremeno će se u okvirima Osnovne organizacije kooperanata pronaći i druge proizvodne mogućnosti za zapošljavanje viška radne snage sela, za upotpunjenje dohotka sela i Osnovne organizacije kooperanata kao primjerice i kućna radinost, mala privreda, seoski turizam i slično. Osnovna organizacija kooperanata formirana na teritorijalnom principu predstavlja prijelaznu formu organizacije poljoprivrednika i sela, kroz koju će se unijeti i iskoristiti novi proizvodni impulsi i prelazak s autarkične seljačke proizvodnje na robnu.

Na višem stupnju organizacije i specijalizacije proizvodnje na individualnom sektoru poljoprivrede logičnije je i svakako racionalnije funkcionalno povezivanje. Da bismo do toga došli, nužno je u transformacionim procesima stvoriti specijaliziranog, visoko produktivnog proizvođača.¹⁰

Dio mješovitih domaćinstava s riješenim ekonomskim i socijalnim statusom programski je prihvatio viši stupanj specijalizacije u pojedinim proizvodnjama i udružuje se funkcionalno tvoreći udruženja i proizvodne jedinice. Paž-

nje su vrijedna udruženja voćara i vinogradara, društvo pčelara, društvo za zaštitu i uzgoj ptica peradi i kunića, konjogojska udruga, udruženje povrtljara kao danas sitne, a perspektivno jake organizacije proizvođača.

S potpisivanjem prvih samoupravnih sporazuma o udruživanju rada i sredstava i godišnjih programa proizvodnje za 1978. god. nametnute su nove ideje u organizaciji kooperativne proizvodnje. Tako, recimo; stočari su za izgradnju zajedničkih proizvodnih objekata, povrtljari zajedničke plastenike, vinogradari zajedničke objekte prerada itd., naravski, motivirani željom za ostvarenje veće produktivnosti i većeg dohotka, ne pod političkom, već ekonomskom presijom.

Tokom 1978. god. formiranih šest osnovnih organizacija kooperanata na teritorijalnom principu i nekoliko udruženja proizvođača na funkcionalnom principu udružiti će se i formirati Radnu organizaciju kooperanata u sastavu SOUR-a »Podravka«.

Broj udruženih poljoprivrednika od početnog broja 206 se udvostručio. Dileme oko nekih neriješenih pitanja, kao pitanje socijalnog statusa udruženog poljoprivrednika, pitanje oporezivanja, kreditne politike, tržišta, dobivaju svoja rješenja u Osnovnoj organizaciji kooperanata, poslovnom i dohodovnom povezivanju Osnovne organizacije kooperanata sa OOUR-a prerađivačke prehrambene industrije. Do sada neriješeni problemi i nejasnoće zaokružuju se u sastavu udruženog rada i zajedničkog dohoda, a time se naziru praktična rješenja.

Postojeće osnovne organizacije kooperanata u Koprivnici, Novigradu, Hlebinama, Đelekovicu, Rasinji i Sokolovcu 1978. god. dat će u okvirima svojih proizvodnih potencijala programe proizvodnje za 1979. god., povezati se uz programe OOUR-a prehrambene industrije, što je zapravo početak praktičnog povezivanja po vertikali.

Program proizvodnje Osnovne organizacije kooperanata čine sumu godišnjih programa u društvenih poljoprivrednika, a u njima su utvrđeni uvjeti proizvodnje barem za jednogodišnji period. Nestaje u potpunosti u odnosu termin tržišne cijene, njega nadomještava planska cijena više faze proizvodnje, što donosi određenu sigurnost prvoj fazi. Obračuni proizvodnje vrše se periodično ili koncem ekonomske godine (po zaključnom računu), kada se vrši raspodjela dohotka između OOUR-a prerađivačke industrije i Osnovne organizacije kooperanata i poljoprivrednika u Osnovnoj organizaciji kooperanata, naravno, prema učešću u njegovom stvaranju i prema unaprijed utvrđenim kriterijima. Proizvođač u momentu isporuke proizvoda ostvaruje naknadu u visini planske cijene proizvodnje. Dakle, u vertikalnom povezivanju Osnovne organizacije kooperanata u agroindustrijski sistem »Podravke« treba osigurati prvenstveno stabilnost proizvodnje, programski nastup i proširenje materijalne osnove, kroz koju će se rješavati bitna pitanja ekonomske i socijalne sigurnosti udruženog poljoprivrednika.

Funkcija i uloga kooperacije ne izlazi iz svoje osnovne formule. Nju i danas definiraju procesi razvoja novih društveno — ekonomskih odnosa na selu. Smisao, svrha kao i delikatnost kooperativnih odnosa budućeg vremena sastoji se u umješnosti svih aktera, u međusobnom povezivanju u stvaranju zajedništva u proizvodnji i dohotku.

Činjenica je da je razvoj poljoprivredne proizvodnje nemoguć ako nema razvijene industrije, ako potrošnja ne djeluje stumulativno na proizvodnju, ako su društveno — ekonomski odnosi na iskom nivou, ako je tehničko — tehnološki nivo proizvodnje nizak, ako ne postoji sistem rada i odnosa.

Kooperativni oblici budućnosti predstavljaju sredstvo zbližavanja i disperzije interesa proizvođača u svim fazama društvene reprodukcije, u podjeli rada, u stvaranju samoupravnih socijalističkih društveno — ekonomskih odnosa i individualnom sektoru poljoprivrede u afirmaciji udruženog poljoprivrednog proizvođača.

Bilješke i literatura:

1. Kretanje otkupa utovljenih goveda i svinja za period 1973. do 1977. godine iz kooperativne proizvodnje:

	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.
Goveda kom tona	4419	4265	3840	5140	5719
Svinje kom tona	22080	28949	24865	25268	36449
	2233	3073	2533	2594	3680

2. Otkup povrća za industrijsku proizvodnju iz kooperativne proizvodnje kretao se u slijedećem obujmu: 1972. ništa, 1973. 306 tona, 1974. 550 tona, 1975. 888 tona, 1976. 976 tona i 1977. 2054 tona. Prema planu za 1978. godinu organizirana je proizvodnja povrća na razini od 3600 tona. Počam od 1976. god. prišlo se organizaciji proizvodnje povrća za potrebe kopriivničkog tržišta i

društvene prehrane u plastenicima. U godini 1976. postavljena su dva, u 1977. dvadeset, u 1978. godini postaviti će se 26 plastenika, čime bi se riješio permanentan problem snabdijevanja gradskog stanovništva.

3. Na individualnom poljoprivrednom gospodarstvu vrši se brza preorientacija na proizvodnju stočne hrane na ratarskim površinama prvenstveno silaže, zbog većih prinosa i niže cijene koštanja. Kupovna hrana u obliku krmnih smjesa troši se u kooperativnoj proizvodnji u količini od 15000 tona i ima trend porasta.
4. Za nabrojene proizvodnje postoje programi s riješenom tehnologijom i sigurnom finalizacijom, posebno prilagođeni za kategoriju mješovitih domaćinstava u okvirima OOUR-a »Kooperacija« ili samostalnih udruženja specijaliziranih proizvođača.
5. Vidi »Podravski zbornik 77« »Podravka i Podravina« stranica 11.
6. Radi primjera: 1976. god. prišlo se otkupu goveda na t. zv. liniju klanja, što znači da su goveda preuzimana i plaćana prema postignutoj količini mesa defakto-proizvođač je prodavao meso, a ne govedo. Ovime je u potpunosti ukinuta mogućnost subjektivne procjene kvaliteta, a time i mogućnost subjektivnog određivanja cijene. Ovaj sistem zadovoljava interes uključenih svih faza produkcije.
7. Vidi »Podravski zbornik 77«, stranica 21.
8. Edvard Kardelj: Problemi socijalističke politike na selu, Kultura 1959., Beograd.
9. Prema podacima dobivenim anketom izvršenom na podravskim selima, na 5433 seoska domaćinstva dobiveni su podaci da na selu živi 5,32% radničkih, 48,05% mješovitih, 13,62% staračkih i 31,12% poljoprivrednih i da ima 1,66% napuštenih domaćinstava. Pored toga evidentan je pad broja seljačkih domaćinstava u odnosu na broj prema popisu 1971. god. za 479 ili 8,81%. Pad broja domaćinstava posebice je uočljiv u perifernim naseljima komune, dok je u prigradskim naseljima u manjem porastu.
10. Od ukupnog broja seoskih gospodarstava, 22,30% ima trajnu višegodišnju kooperativnu suradnju, a još 28,50% pripremnu ili jednogodišnju. Od ukupnog broja kooperanata, 45 ostvario je promet veći od 500, 42 veći od 400, 84 veći od 300, 281 veći od 200 i 964 veći od 100 tisuća dinara u 1977. godini. Podaci OOUR-a »Kooperacija«. Od ukupnog broja kooperanata 9-torica kooperanata ostvaruju veći dohodak od 200000 dinara u višegodišnjoj poslovnoj suradnji.
 - Vlado Puljiz: Eksodus poljoprivrednika, Zagreb 1977.
 - Petar Marković: Migracije i promjene agrarne strukture, Zagreb 1974.
 - Petar Marković: Teorije o mestu i ulozi individualnog poljoprivrednog gazdinstva i metodima njegove društveno-ekonomske transformacije, Poljoprivredni fakultet u Zagreb, 1973. godine.
 - Rikard Lang i Dragomir Vojnić: Problemi udruživanja rada i sredstava u okviru proizvodnih grupacija.